

24. Паучок В. К. Етногенез українського народу і становлення національної символіки / В. К. Паучок. — Тернопіль, 1993. — 200 с.
25. Похлебкин В. В. Международная символика и эмблематика / В. В. Похлебкин. — М. : Междунар. отношения, 1989. — 304 с.
26. Хорошевский А. Ю. 100 знаменитых символов Украины / А. Ю. Хорошевский ; худ.-оформл. Л. Д. Киркач-Осипова. — Харьков : Фолио, 2007. — 511 с.
27. Белебега І. О. Безсмертна Україна / І. О. Белебега. — Х. : ДИВ, 2009. — 456 с.
28. Дрешпак В. М. Знаки та символи в державному управлінні : монографія / В. М. Дрешпак. — Д. : ДРІДУ НАДУ, 2010. — 338 с.
29. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: акад. курс : підручник / В. М. Шаповал. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 480 с.
30. Мамонтова Е. Етикет державних символів України: структура, принципи, норми / Е. Мамонтова. — Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації : укр. наук. журн. — 2011. — Берез. — № 1.

УДК 349.3

Кайтанський О. С., асистент кафедри
трудового права та права соціального
забезпечення НУ «ОЮА»

Матеріальне забезпечення молоді у сфері освіти

Статтю присвячено аналізу проблем правового регулювання матеріального забезпечення молоді України в сфері освіти. В статті досліджено положення законодавства щодо стипендіального забезпечення студентської молоді. Вироблено пропозиції реформування законодавства з метою встановлення достатнього рівня матеріального забезпечення молоді в сфері освіти.

Ключові слова: освіта, молодь, студенти, стипендіальне забезпечення.

Статья посвящена анализу проблем правового регулирования материального обеспечения молодежи Украины в сфере образования. В статье исследованы положения законодательства о стипендиальном обеспечении студенческой молодежи. Разработаны предложения реформирования законодательства с целью установления достаточного уровня материального обеспечения молодежи в сфере образования.

Ключевые слова: образования, молодежь, студенты, стипендиальное обеспечение.

This article analyzes the problems of legal regulation of the financial security of young people of Ukraine in the field of education. In the article was analysis the provisions of the legislation about scholarships to provide students. Developed proposals to change the legislation in order to establish a sufficient level of financial security of youth in the field of education.

Keywords: education, youth, students, scholarships.

Актуальність теми зумовлена тим що, право людини та громадянина на освіту — одне з найважливіших соціально-культурних прав в Україні. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Право на освіту є комплексом специфічних прав, що включає: право на обов'язкову і безоплатну початкову освіту для всіх; право на відкритість і доступність середньої

освіти з поступовим уведенням безкоштовної освіти; право на однакову доступність для всіх на конкурсній основі до вищої освіти; право на інтенсифікацію елементарної освіти для тих, хто не проходив або не завершив повного курсу початкової освіти; право на встановлення задовільної системи стипендій; право дитини на навчання; право батьків і законних опікунів вільно вибирати для своїх дітей засновані державою учбові заклади та приватні заклади, які відповідають вимогам для освіти, що встановлюються державою; право батьків на забезпечення релігійного й морального навчання та виховання своїх дітей відповідно до їх власних переконань; право національних меншин на рівний доступ до освіти усіх рівнів, на створення приватних освітніх та навчальних закладів, на вивчення чи, коли це можливо, викладання мовою меншини; право дітей з вадами здоров'я (зору, слуху та ін.) на здобуття освіти спеціальними засобами; право не бути свавільно виключеним з учбового закладу та ін. [4, 394-395].

Аналіз останніх досліджень. Проблемам правового статусу молоді присвячені праці радянських учених: О.А. Абрамової, Б.К. Бегічева, Є.О. Голованової, З.Д. Григор'євої, Д.О. Карпенка, Є.О. Монастирського, Ю.П. Орловського, В.Г. Соїфера, А.Ф. Трошина, О.І. Шебанової, І.А. Громова, С.Н. Іконнікової, В.І. Лісовського та ін., а також сучасних вітчизняних та зарубіжних вчених: Н.Б. Болотіної, М.О. Буянової, В.В. Жернакова, М.Л. Захарова, І.О. Лаврінчук, М.В. Лушнікової, А.М. Лушнікова, О.Є. Мачульської, А.В. Медведєва, К.Ю. Мельника, Є.В. Назаренко, П.Д. Пилипенка, О.М. Потопахіної, С.М. Прилипка, С.Б. Приходько, О.І. Процевського, І.М. Сироти, В.С. Тарасенко, М.Ю. Федорова, Ф.Р. Філіпова, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, В.Ш. Шайхатдінова, Г.Х. Шафікової, Ю.М. Щотової, О.М. Ярошенка та ін. Праці зазначених вчених не втратили наукової цінності, однак сформульовані в них висновки та пропозиції потребують переосмислення та нових теоретичних підходів.

Метою даної статті є дослідження правового регулювання матеріального забезпечення молоді в сфері освіти та вироблення пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. У Конституції України розрізняється повна загальна середня освіта, яка є обов'язковою, і професійно-технічна, вища освіта в державних і комунальних закладах, яку можна здобути на конкурсній основі [1].

Виходячи з положень частин другої та третьої ст. 53 Конституції України, за якими повна загальна середня освіта є обов'язковою і безоплатною, витрати на забезпечення навчально-виховного процесу в державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах здійснюються на нормативній основі за рахунок коштів відповідних бюджетів у повному обсязі.

Безоплатність вищої освіти означає, що громадянин має право здобути її відповідно до стандартів вищої освіти без внесення плати в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі (частина четверта ст. 53 Конституції України) в межах обсягу підготовки фахівців для загальних потреб (державного замовлення). Конституція України не забороняє вищим учбовим закладам державної та комунальної форм власності здійснювати підготовку фахівців окрім державного замовлення і за рахунок інших джерел фінансування, якщо така підготовка не заборонена законом, відповідає створеній в Україні системі безперервної освіти, забезпечена належною кількістю кваліфікованих фахівців, відповідною матеріально-технічною і виробничою базою та ін.

Слід відзначити, що у науці права соціального забезпечення немає єдності серед учених щодо галузевої природи відносин щодо забезпечення безоплатною освітою.

В.С. Андреев [5, 23], І.В. Гушчін [6, 49-54], Т.В. Іванкіна [7, 24-26], Р.І. Іванова і В.А. Тарасова [8, 80] зазначені відносини відносили до сфери дії норм права соціального забезпечення.

На думку Т.М. Кузьміної, до соціально-забезпечувальних належать відносини щодо виплати стипендії у навчальних закладах, а відносини із надання освітніх послуг не є соціально-забезпечувальними відносинами [9, 80].

М.В. Філіппова [12, 55] визнає належність до права соціального забезпечення відносин із безоплатної освіти.

Прихильником широкої сфери відносин, що входять до предмету права соціального забезпечення, є Б.І. Стичинський, який відносить до предмету права соціального забезпечення входять відносини із надання послуг освіти, а також відносини із забезпечення житлом за рахунок державного чи комунального житлового фонду [14, 85-89].

Водночас інші вчені заперечують належність освітніх послуг до сфери дії норм права соціального забезпечення. Так, О.В. Тищенко визнає дискусійним віднесення до предмету права соціального забезпечення відносини із надання послуг освіти та забезпечення житлом [15, 92].

Проти віднесення до предмету права соціального забезпечення відносин безоплатної освіти виступають М.О. Буянова [13, 12], М.В. Лушнікова, Т.Ю. Барішнікова [11, 17], А.В. Лушніков [10, 489-490], М.Ю. Фьодорова [16, 17] та ін. Відносини із забезпечення безоплатної освіти зазначені вчені відносять до сфери дії норм конституційного та адміністративного права, а із надання платної освіти до предмету цивільного права. Водночас соціально-освітні пільги, які надаються інвалідам, дітям-сиротам та іншим особам під час вступу до навчальних закладів, на думку вчених, за своєю галузевою природою є соціально-забезпечувальними.

Отже, усі вчені одностайно визнають соціально-забезпечувальну природу відносин із стипендіального забезпечення. Слід відзначити, що при цьому необхідно брати до уваги не лише стипендії, які призначаються і виплачуються учням та студентам державних навчальних закладів, а й передбачені законодавством стипендії для молодих вчених, молодих митців та деяких інших категорій обдарованої молоді з метою створити їм більш сприятливі умови для заняття науковою діяльністю, мистецтвом і та. ін. Відмінності у поглядах на галузеву природу відносин із безоплатної освіти залежать від широкого чи вузького розуміння поняття соціального забезпечення. Видається що, заслугове на підтримку позиція вчених, які включають відносини із безоплатної освіти до предмету права соціального забезпечення.

Розвиток різних рівнів освіти та форм навчання здійснюється як через мережу державних і комунальних навчальних закладів, так і через державне фінансування і підтримку наукових досліджень у галузі освіти, підготовку педагогічних і науково-педагогічних кадрів для всіх видів навчальних закладів, видання підручників, виготовлення наочних і навчальних посібників, матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів на рівні встановлених нормативів.

Відповідно до частини другої ст. 3 Закону України «Про освіту» держава здійснює соціальний захист вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів та інших осіб незалежно від форм їх навчання і типів навчальних закладів, де вони навчаються, сприяє здобуттю освіти в домашніх умовах.

Забезпечення доступної освіти визнається одним із пріоритетів реалізації державної молодіжної політики Стратегією розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2013 року №532/2013.

Стратегією до шляхів забезпечення доступної освіти віднесене забезпечення її безперервності; задоволення потреб особистості та суспільства; формування державного замовлення відповідно до потреб ринку праці; налагодження співпраці роботодавців і навчальних закладів для стажування студентської та учнівської молоді, укладення договорів про працевлаштування випускників на перше робоче місце; налагодження співпраці роботодавців і навчальних закладів для формування навчальних програм, програм стажування та проходження навчальної практики, залучення роботодавців до планування навчального процесу [2].

На сьогоднішній день в Україні, серед тих хто одержує освіту, 83% – молоді люди від 17 до 23 років. Ця група молоді не в змозі тільки власними силами змінити несприятливу для них соціальну ситуацію і потребують соціальної підтримки.

Однією з причин, яка зумовила загострення проблем студентської молоді наприкінці ХХ століття, була трансформація її соціальної підтримки. Створена в роки радянської влади, ефективна система освіти, «зав'язана» на державне фінансування, виявилася уразливою в умовах ринку, коли роль соціальної і матеріальної підтримки молоді переходить від держави до сім'ї та інших інститутів. Як результат – масове порушення прав молоді, її незадоволеність перспективами отримання освіти.

Вагомою складовою соціальної підтримки студентів є стипендіальне забезпечення. Для сприяння в забезпеченні конституційного права громадян на освіту держава надає стипендії окремим категоріям учнів професійно-технічних та студентів вищих навчальних закладів.

Статтею 62 Закону України «Про вищу освіту» закріплені права осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах. Серед зазначених прав – право осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах за денною формою навчання за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, мають право на отримання стипендії у встановленому законодавством порядку.

Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах за денною формою навчання, можуть отримувати інші стипендії, призначені фізичними (юридичними) особами.

Розмір стипендіального фонду вищого навчального закладу повинен забезпечувати виплату академічних стипендій не менш як двом третинам і не більш як 75 відсоткам студентів (курсантів невійськових вищих навчальних закладів) денної форми навчання, які навчаються за кошти державного бюджету, без урахування осіб, які отримують соціальні стипендії.

Розмір академічної та соціальної стипендій, порядок їх призначення і виплати встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Розмір мінімальної академічної та соціальної стипендій для здобувачів освітніх ступенів вищої освіти не може бути меншим, ніж розмір прожиткового мінімуму з розрахунку на одну особу на місяць. Розмір мінімальної академічної та соціальної стипендій для здобувачів ступеня молодшого бакалавра не може бути меншим, ніж дві третини розміру прожиткового мінімуму з розрахунку на одну особу на місяць.

Академічні стипендії виплачуються не менш як двом третинам студентів (курсантів) кожного курсу (крім першого семестру першого року навчання) за кожною

спеціальністю, без урахування осіб, які отримують соціальні стипендії. Академічну стипендію отримують студенти (курсанти), які згідно з рейтингом, складеним у вищому навчальному закладі за результатами семестрового контролю, здобули найкращі результати навчання. До проведення першого семестрового контролю академічна стипендія у мінімальному розмірі призначається всім студентам (курсантам), зарахованим до вищого навчального закладу на перший курс навчання.

Особам, які досягли значних успіхів у навчанні та/або науковій діяльності, за рішенням вченої ради вищого навчального закладу можуть призначатися персональні стипендії.

Постановою Кабінету Міністрів України «Питання стипендіального забезпечення» від 12 липня 2004 року №882 затверджений Порядок призначення і виплати стипендій [3].

Дія цього Порядку поширюється на осіб, які навчаються у навчальних закладах та наукових установах за рахунок коштів загального фонду державного бюджету та комунальних навчальних закладах за рахунок коштів відповідних бюджетів. Коло осіб, які мають право на стипендії, закріплено у п. 1 Порядку.

Відповідно до п.4 Порядку стипендії призначаються зазначеним у пункті 1 цього Порядку особам:

академічні:

зазначеним у підпунктах 1-3 та 9 - за результатами навчання у професійно-технічних і вищих навчальних закладах та виявленою при цьому успішністю;

зазначеним у підпунктах 4-8 - на підставі наказу про зарахування до навчальних закладів та наукових установ;

соціальні - на підставі нормативно-правових актів на отримання державних пільг і гарантій для окремих категорій громадян.

Стипендії виплачуються раз на місяць.

Академічними стипендіями згідно з п. 5 Порядку є:

1) стипендії Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, іменні стипендії, які призначаються учням, студентам, курсантам вищих навчальних закладів, а також курсантам, слухачам та ад'юнктам вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів за результатами навчання, розміри та порядок призначення яких визначаються окремими нормативно-правовими актами;

2) іменні або персональні стипендії навчального закладу;

3) ординарні (звичайні) академічні стипендії.

Розмір академічних стипендій для осіб, зазначених у підпунктах 1-6 пункту 1 цього Порядку, визначається виходячи з установленого Кабінетом Міністрів України розміру мінімальної ординарної (звичайної) академічної стипендії з урахуванням типу навчального закладу, умов та напряму навчання, успішності стипендіата.

З метою підвищення життєвого рівня та заохочення за успіхи у навчанні, участь у громадській, спортивній і науковій діяльності навчальний заклад 10 відсотків коштів, передбачених для виплати стипендій, використовує для надання учням, студентам, курсантам вищого навчального закладу, клінічним ординаторам і аспірантам, які навчаються за державним замовленням, матеріальної допомоги та заохочення.

Порядок використання коштів, передбачених на виплату стипендій, для надання матеріальної допомоги та заохочення розробляється навчальним закладом та затверджується його керівником.

Стипендію отримують ті студенти, які навчаються в державних вищих навчальних закладах на основі бюджетного фінансування та показують високі результати в навчанні.

Проте на сьогодні такий розмір студентської стипендії не забезпечує студентам достатнє матеріальне становище, яке б давало змогу вести незалежний від батьків спосіб життя. Держава постійно підвищує розмір стипендії, але її розмір значно менший від розміру прожиткового мінімуму.

28 грудня 2011 року у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України «Про вищу освіту», розробники якого пропонували встановити розмір мінімальної академічної, соціальної стипендії не менше розміру прожиткового мінімуму з розрахунку на одну особу на місяць. Очікувалося, що підвищення стипендії до рівня прожиткового мінімуму може стати позитивним кроком в сфері соціального забезпечення студентської молоді, зважаючи на те, що ця категорія осіб є однією з соціально незахищених. Важливим питанням була фінансова спроможність держави виплачувати стипендії такого розміру, чи не стануть вони соціальними виплатами, котрі існують лише в законі. Проте розробники законопроекту в пояснювальній записці зазначили: «Проект Закону не потребує додаткових фінансових витрат із Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Обсяг коштів, які мають призначитися Державним бюджетом України для здобуття вищої освіти відповідно до цього законопроекту, відповідатиме середньому рівню видатків Державного бюджету на ці цілі протягом 2009-2011 років».

Закон України «Про вищу освіту» був прийнятий 1 липня 2014 року. Очікувалось, що він стане важливим кроком у сфері соціального захисту студентської молоді. Проте, у ст. 64 встановлено розмір мінімальної академічної та соціальної стипендій для здобувачів ступеня молодшого бакалавра не менше, ніж дві третини розміру прожиткового мінімуму з розрахунку на одну особу на місяць.

Висновки. Норма ст. 64 Закону України «Про вищу освіту» суперечить нормі, закріпленій у частині третій ст. 9 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», про те, що матеріальне забезпечення, включаючи стипендії учнівської та студентської молоді, яка перебуває на повному державному забезпеченні, встановлюється на рівні прожиткового мінімуму.

Для того, щоб студенти мали можливість навчатися без допомоги батьків, а в умовах економічної кризи далеко не всі батьки можуть підтримувати дитину-студента, необхідно, щоб стипендія відповідала хоча б мінімальним потребам студентів, тому її розмір повинен бути змінною величиною й залежати від розміру прожиткового мінімуму.

Необхідно повернути норму, що містилася в законопроекті, про розмір мінімальної стипендії не нижче прожиткового мінімуму для однієї особи. Такі зміни дозволять покращити соціальне становище молоді, яка здобуває освіту, та знизити рівень її соціальної незахищеності.

Підвищення розміру стипендій відповідає положенням ст. 9 Закону України «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні», в якій йдеться про сприяння підвищенню рівня життя молоді. Відповідно до частини першої зазначеної статті держава, враховуючи вартість прожиткового мінімуму та виходячи з реальних можливостей бюджету, підвищує розміри допомоги дітям на неповнолітніх дітей, стипендій та інших видів матеріального забезпечення молоді, яка отримує професійно-технічну, вищу освіту у відповідних навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — №30. — Ст. 141.
2. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року: затв. Указом Президента України від 27.09.2013 № 532/2013 // Офіційний вісник України. — 2013. — №76. — Ст. 2815.
3. Порядок призначення і виплати стипендій: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2004 № 882 // Офіційний вісник України. — 2004. — №28. — Ст. 1871.
4. Конституція України. Науково-практичний коментар /редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Х.: Право, 2011. — 1128 с.
5. Андреев В.С. Право социального обеспечения в СССР: учебник / В.С. Андреев. — М.: Юрид. лит., 1974. — 352 с.
6. Гуцин И.С. Советское право социального обеспечения: вопросы теории / И.С. Гуцин, науч. ред. В.С. Андреев. — Мн.: Наука и техника, 1982. — С. 49-54.
7. Иванкина Т.В. Правовое регулирование распределительных общественных фондов потребления / Т.В. Иванкина. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1979. — С. 24-26.
8. Иванова Р.И. Предмет и метод советского права социального обеспечения / Р.И. Иванова, В.А. Тарасова. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1983. — 168 с.
9. Кузьмина Т.Н. Советское право социального обеспечения / Т.Н. Кузьмина, под ред. В.Н. Демьяненко. — Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1982. — 128 с.
10. Лушникова М.В. Курс права социального обеспечения / М.В. Лушникова, А.М. Лушников. — М.: Юстицинформ, 2008. — 600 с.
11. Лушникова М.В. Предмет и метод права социального обеспечения: новые подходы / М.В. Лушникова, Т.Ю. Барышникова // Вестник Ярославского государственного университета им. П.Г. Демидова: Серия «Гуманитарные науки». — 2009. — № 14. — С. 17–27.
12. Право социального обеспечения: учебник / [Доброхотова Е.Н., Иванкина Т.В., Лаврикова М.Ю. и др.]; под ред. М.В. Филиповой. — М.: Юрист, 2006. — 446 с.
13. Право социального обеспечения России: учебник / [М.О. Буянова, К.Н. Гусов, Ф.О. Дзгоева и др.]; отв. ред. К.Н. Гусов. — [4-е изд., перераб. и доп.]. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. — 640 с.
14. Стичинський Б. Право соціального забезпечення: проблеми становлення і розвитку / Б. Стичинський // Право України. — 2002. — №6. — С. 85-89.
15. Тищенко О.В. Право соціального забезпечення України: теоретичні та практичні проблеми формування і розвитку галузі: монографія / О.В. Тищенко. — К.: ДП «Прінт Сервіс», 2014. — 394 с.
16. Федорова М.Ю. Образовательное право: учебн. пособ. для вузов / М.Ю. Федорова. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. — 320 с.

